

PERFECTUS

AC

2020/2

Kontakti revije

Poštni naslov

Uredništvo revije Perfectus AC
Svetovanje in izobraževanje, dr. Andrej Raspor, s. p.
Dolga Poljana 57
5271 Vipava
Slovenija

Glavni kontakt

Andrej Raspor

E-pošta: zalozba.perfectus@gmail.com

Glavni urednik

Andrej Raspor, Perfectus Slovenija

Odgovorna urednika

Bojan Macuh
Pedja Ašanin Gole

Uredniški odbor revije

Andrej Raspor, Slovenija
Bojan Macuh, Slovenija
Pedja Ašanin Gole, Slovenija
Sašo Murtič, Slovenija
Darko Lacmanović, Črna gora
Bill Nichols, Velika Britanija
Žaneta Trajkoska, Severna Makedonija
Milica Slijepčević, Srbija
Admir I. Beganović, Bosna in Hercegovina
Milenko Radoman, Črna Gora

Jezikovni pregled

Bojan Macuh, slovenski jezik
Darko Lacmanović, bosanski, črnogorski, hrvaški jezik
Pedja Ašanin Gole, srbski jezik
Lejla Koman Batagelj, slovenski in angleški jezik

Naslovnica

<https://www.hloom.com/resources/templates/cover-pages/creative-design>

Arhiv revij

http://www.andrejrasspor.com/perfectus_zalozba

Since 2018 -

Mednarodna standardna serijska številka
(on line) **ISSN 2738-4586**.

Področje in opis revije

Revija Perfectus AC je interdisciplinarna znanstvena revija, ki objavlja prispevke s področja kadrov, turizma, odprtih inovacij, organizacije in menedžmenta v povezavi z industrijo 4.0. Vsebina ni omejena zgolj na navedene tematske sklope, ampak smo za vaše predloge odprti. Še posebej želimo objavljati prispevke, ki obravnavajo nove in aktualne teme in predstavljajo znanstvene dosežke v razvoju ter njihovo uvajanje in uporabo v praksi. Vsled tega objavljamo tudi tematske številke. Zato vas vabimo, da se nam pridružite.

Pogostost izhajanja

Revija Perfectus AC izhaja enkrat letno. Tematske revije pa izhajajo po potrebi.

Politika za prosti dostop

Revija Perfectus AC omogoča odprt dostop do svojih vsebin, ki temelji na načelu odprtih inovacij, po katerem bi prosto dostopni rezultati javnosti omogočile večjo globalno izmenjavo znanja.

Navodila avtorjem

V reviji Perfectus AC objavljamo znanstvene članke, rezultate raziskovalnega dela avtorjev. Prispevki so lahko napisani v slovenskem, angleškem, hrvaškem, bosanskem, srbskem (latinica), črnogorskem jeziku. Objavljamo izključno dela, ki še niso bila objavljena v znanstveni obliki v kakšni drugi reviji ali zborniku. Avtorji so odgovorni za vse morebitne kršitve avtorskih pravic. Prispevki niso honorirani. Objava prispevkov se ne zaračunava.

Besedilo naj bo oblikovano po navodilih (interesenti nam pišite, da vam posredujemo predlogo z bolj podrobnimi navodili). Na začetku prispevka, takoj za naslovom v originalnem in angleškem jeziku naj bo povzetek dolžine do 10 vrstic z do 5 ključnimi besedami. Članek naj obsega do 10 strani brez povzetkov, virov in prilog. Predložite tudi sliko in kratek strokovni življenjepis vsakega od avtorjev (do 10 vrstic). Članki morajo biti pred objavo lektorirani. Avtorji so odgovorni za jezikovno ustreznost. Ne uporabljajte opomb v besedilu. Eventualne opombe, ki naj bodo kratke, navedite na dnu besedila skupaj z literaturo. Seznam citirane literature oblikujte po APA-standardu. Na koncu prispevka so navedeni po abecednem redu. V kolikor je možno navedite DOI številko.

Predložene prispevke pregledata in ocenita najmanj dva neodvisna recenzenta. Na osnovi mnenj in predlogov recenzentov uredniški odbor ali urednik sprejmeta prispevek, zahtevata manjše ali večje popravke in dopolnitve ali ga zavrneta. Če urednik oz. recenzenti predlagajo večje popravke, se dopolnjeni prispevek praviloma pošlje v ponovno recenzijo.

Podrobna navodila najdete na:

http://www.andrejrasspor.com/perfectus_zalozba

TURIZEM KOT ORODJE OBLASTI – LEVI IN DESNI TOTALITARIZEM

Boštjan Žabar <https://orcid.org/0000-0002-8591-4519>¹
 Nikola Vukčević <https://orcid.org/0000-0002-5971-5129>²

Povzetek: V tem članku smo hoteli predstaviti razlike in skupne točke totalitarizmov značilne za Evropo dvajsetega stoletja. Kot vodilna ali kot rojstvo uradnih diktatur smo izbrali Italijo za fašizem in Sovjetsko zvezo za komunizem. Dodali smo jim izpeljanke, kot sta Hitlerjeva Nemčija in Titova Jugoslavija z namenom pokazati, da tudi znotraj tako imenovanih levih ali desnih totalitarizmov so razlike in to ne majhne.

Postavili smo si raziskovalno vprašanje: Ali so totalitarni režimi kakor koli vplivali na razvoj in organiziranje turizma? In če so, zakaj?

V bistvu so vsi totalitarizmi imeli isti način funkcioniranja. Za njihov obstoj je bilo potrebno podrediti ali vplesti v sistem delovanja države celotno družbo; od posameznika do kompleksnejših združb, organizacij ali inštitucij. Tudi področje turizma jim ni bilo tuje, zlasti kot sredstvo doseganja propagandnih ali političnih namenov. Tako se recimo v Italiji pojavi vrsta inštitucij, programov in zakonov na področju turizma ali organiziranja prostega časa, ki so se med seboj tudi prej izključevali, kot tudi dopolnjevali (po dobri stari italijanski navadi). V Tretjem rajhu lahko opazimo zelo dobro organiziran sistem z odborom za turizem, zakonom, ki je bil kot skoraj vsaka stvar v Nemčiji obravnavan zelo resno. Za boljševe je bila Moskva najlepše mesto na svetu in Sovjetska zveza najlepša država. Vse drugo ne da je nelepo, je celo nevarno in strupeno. Jugoslovani pa smo se lahko tudi skozi turizem zbliževali z bratskimi narodi od Vardarja do Triglava. Tito pa je Jugoslovanski »raj« lahko predstavljal svetu kot uspešen model tretje poti med boljševeki in zahodnimi kapitalisti.

Ključne besede: turizem, totalitarizem, fašizem, komunizem, socializem nacizem, propaganda.

TOURISM AS A TOOL OF POWER - LEFT AND RIGHT TOTALITARIANISM

Summary: In this article, we tried to present the differences and commonalities of totalitarian regimes in twentieth-century Europe. We chose Italy for fascism and the Soviet Union for communism as the leading or birth places of official dictatorships. We have added derivatives such as Hitler's Germany and Tito's Yugoslavia in order to show that even within the so-called left or right totalitarianism regimes there are differences and they are not small ones.

The research question was: Have totalitarian regimes in any way influenced the development and organization of tourism? If yes, why? Basically, all totalitarianism regimes had the same way of functioning. For their existence it was necessary to subordinate or involve the whole of society in the system of functioning of the state; from the individual to more complex associations, organizations or institutions. The field of tourism was not foreign to them, especially as a resource of achieving propagandas or their political purposes. For example, in Italy there were a number of institutions, programs, written laws in the field of tourism or leisure organization, which were reciprocally previously exclusive rather than complementary (according to the good old Italian custom). In the Third Reich we can observe a very well-organized system, with the Committee on Tourism, the written law order which was like almost everything in Germany taken very seriously. For the Bolsheviks, Moscow was the most beautiful city in the world and the Soviet Union the most beautiful country. Everything else is not unattractive, it is even dangerous and toxic. In Yugoslavia, through tourism we were able to get closer to the brotherly nations from Vardar to Triglav. Furthermore, through tourism Tito was able to present Yugoslavian "paradise" to the world as a successful model and the third way between the Bolsheviks and Western capitalists.

Keywords: tourism, totalitarianism, fascism, communism, socialism, nazism, propaganda.

DOI: 10.5281/zenodo.7244605

¹ Zalošče 28d, 5294 Dornberk, bostjan.zabar@gmail.com

² Faculty of Mediterranean Business Studies Tivat, University "Adriatic" Bar, Montenegro, nikolafms@gmail.com

Uvod

Turizem je ena najbolj hitro rastočih gospodarskih dejavnosti v svetu. Kot je pokazala zadnja gospodarska kriza leta 2008, je to področje doživelo bistveno manjše negativne finančne posledice kot ostale dejavnosti. Tudi v trenutni COVID-19 krizi lahko vidimo, kako se uspe turizmu hitro prilagajati in uspešno krmariti v zanj zelo neugodnih razmerah. To lahko najverjetneje pripišemo njegovi sposobnosti hitrega prilagajanja in dejstvu, da turizem ni le gospodarska dejavnost, ampak nekaj več. (Raspor in Macuh, 2021) Je tisto, kar nas razvedri, zabava, oddahne in pa tudi postavlja v izziv odnosa s človekom ali družbo. Nedvomno so ga morali kot takega videti tudi vsi veliki diktatorji v Evropi 20. stoletja.

Vsaka družba mora, da lahko preživi, narediti dve stvari (Savelli, 2012):

- Braniti svojo lastno kulturno identiteto z izločanjem drugačnih.
- Se razvijati z odpiranjem navzven, kar pa neizbežno vključuje približevanje kulturam različnim od lastne.

Tujec tako s svojo prisotnostjo predstavlja motiv šarma in istočasno bojazni. Po Simmelu v civiliziranih družbah tujec predstavlja »idealnega občana«, saj združuje v sebi tako oddaljenost kot tudi bližino neki družbeni skupini (Simmel, 1908, 402-408). Prav zaradi teh potreb vsake družbe je turist v vseh skupnostih, tudi tistih totalitarnih, še najmanj moteč od vseh »drugačnih«, predvsem tujcev.

Raziskava se osredotoča na evropske totalitarizme, ki so se kot sistem uveljavili v prejšnjem stoletju. T. i. desna – fašistična oblast se je zaključila s koncem druge svetovne vojne, leta 1945, trdovratnejša, t. i. leva – komunistična oblast pa s padcem berlinskega zidu, leta 1989. V raziskavi nas je zanimala njihova ideološka usmerjenost v povezavi s turizmom, ali bolje rečeno uporaba ali upravljanje turizma kot sredstvo v prid totalitarnemu režimu in popularizaciji med množicami.

V naši raziskavi smo želeli raziskati pomen turizma in njegove politične organiziranosti v nekaterih totalitarnih režimih prejšnjega stoletja. Namen raziskave je bil poiskati dejstva, iz katerih lahko sklepamo, da je koncept totalitarno organiziranih režimov vplival tudi na takrat »marginalno« področje, kot je bil turizem.

Raziskovalno vprašanje: Ali so totalitarni režimi kakor koli vplivali na razvoj in organiziranje turizma? In če so, zakaj?

Pri tem smo uporabili metodo analiziranja sekundarnih virov. Preučili smo relevantno literaturo, ki se nanaša na obravnavano tematiko v državah, ki smo jih hoteli primerjati.

Teoretično ozadje

Za obravnavano tematiko je ključno poznavanje pojmov. Predvsem nas tu zanimata dva. Prvi je "totalitarizem", kot tisti, ki označuje neko širše organiziranje družbene ureditve. Drugi, "turizem" pa je lahko podsistem le-tega, ali le neka dejavnost človeka v organiziranju svojega prostega časa.

Totalitarizem

Pojem "totalitarizem" je bil prvič uporabljen v Italiji leta 1923 v kontekstu liberalne kulture, da bi obsodil politično prakso fašizma, katere cilj je bil preoblikovati državo in civilno družbo v skladu s svojo ideologijo. Beseda je neologizem, ki izhaja iz članka Giovannija Amendole v časopisu "Il Mondo" (1923), v katerem uporabi ta izraz, da navede, kako je fašistična stranka oškodovala pravice manjšine in odpravila voljo večine, kot temelja demokracije. Mussolini je to novo besedo prevzel junija 1925, ko je govoril o »ponosni totalitarni volji« svojega gibanja. Fašizem je pojem posvojil in v »Enciklopedia Italiana« (1932), ki sta jo uredila Gentile in Mussolini, v poglavju z naslovom "fašizem" izraz totalitarizem uporabil za zanikanje političnega liberalizma in tudi kot opredelitev fašizma, kjer pravi: "fašizem je totalitaren". Pojem se je prijel med evropskimi pisatelji in se razširil z negativnim pomenom (Traverso, 2002, 23). Termin »totalitarizem« je postal popularen po zaslugi Hannah Arendt in njene knjige iz leta 1951 »The origins of Totalitarianism«, v kateri skuša predstaviti podobnosti in razlike med nacistično Nemčijo in Stalinovo Sovjetsko zvezo.

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ 2014):

- totalitarizem: politična ureditev, v kateri se celotno družbeno in osebno življenje državljanov nasilno enoti in podreja ciljem državnega vodstva.

Po Carlu J. Friedrichu in Zbigniewu K. Brzezinskemu (1956) mora nek režim izpolnjevati šest lastnosti, da lahko govorimo, da je totalitaren. Teh šest vzorcev tvori skupino lastnosti, ki se med seboj prepletajo, podpirajo, kot je to navadno pri živih bitjih v organskem sistemu. So del celote, ki jo je nesmiselno obravnavati ločeno. Totalitarni režimi tako posedujejo:

- Z doktrino dodelano ideologijo, ki pokriva vsa področja človeškega življenja s ciljem doseči perfektno stanje človeštva.
- Enopartijski sistem, ki ga vodi en človek (diktator) na čelu hierarhične in oligarhične družbe.
- Partijsko in policijsko kontrolo, ki temelji na terorju in je usmerjena ne samo proti sovražnikom režima, ampak tudi proti določenim razredom ali skupinam družbe.
- Nadzor nad vsemi sredstvi propagande in masovne komunikacije, kot so tisk, radio, televizija, itd.
- Monopolno in koncentracijsko urejeno tehnološko oborožitev in uporabo vojaških sil.
- Centralno nadzirano in vodeno celotno gospodarstvo skozi birokratsko koordinacijo (Friedrich in Brzezinski, 1956, 22).

V totalitarnem režimu država nadzira skoraj vse vidike posameznikovega življenja z množično uporabo propagande, ki skuša podrediti um vseh državljanov z državno ideologijo. Temeljno vlogo v tem smislu imajo šola in množični mediji. Enotna totalitarna stranka nadzira vse vidike političnega in družbenega življenja in ne sprejema dejavnosti posameznikov ali skupin, ki niso usmerjene v dobro države. Totalitarizem uničuje vse meje med državo in družbo (Oliva, 2004).

Turizem

Beseda turizem izhaja najverjetneje iz grške besede »tornos«, kasneje so jo Rimljani polatinili v tornus, Francozi spremenili v tour in nazadnje posvojili Angleži in ostali narodi. Prvotno pa je pomenila krožno gibanje, kroženje. Od začetka do cilja in nazaj do začetka. (Tornosnews.gr, 2020; Theobald, 1994, 9; Online Etymology Dictionary, 2020).

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ 2014):

- turist: kdor potuje, začasno spremeni kraj bivanja zaradi oddiha, razvedrila;
- turizem:
 - pojav, da kdo potuje, začasno spremeni kraj bivanja zaradi oddiha, razvedrila;
 - gospodarska dejavnost, ki se ukvarja z zadovoljevanjem potreb turistov, nujenjem uslug turistom.

Z večanjem dohodkov se spodbuja tudi potovanje. Društvo narodov (oziroma Liga narodov) je bila mednarodna organizacija, ustanovljena 10. januarja 1920 s sedežem v Ženevi, z namenom, da bi zagotovili mednarodni mir, kar je bil neposreden odgovor na prvo svetovno vojno. To je prva mednarodna organizacija, ki je bila naravnana k razumevanju kolektivne varnosti. Za turista pa je varnost ključnega pomena. Njen ustanovitveni akt je Pakt Društva narodov. Organizacija Društva narodov je predhodnica današnje Organizacije združenih narodov (OZN). Ta organizacija je 1936 definirala turista kot nekoga, ki potuje v tujino za vsaj 24 ur, njegov naslednik OZN pa leta 1945 dopolni definicijo s pogojem, da trajanje ne presega šest mesecev (Theobald, 1998). Kasneje UNWTO (World turistic organisation, ki deluje v okviru OZN), pravi, da je turist začasni obiskovalec, ki se mudi izven kraja njegovega običajnega bivališča vsaj 24 ur, ampak manj kot eno leto, zaradi preživljanja prostega časa, posla ali drugih namenov (UNWTO, 1994).

Skrb za turizem znotraj totalitarnega režima

Pri naši raziskavi je bilo najprej potrebno osvetliti osnovne značilnosti posameznega režima, da smo lahko bolje razumeli ozadje in kontekst, v katerem je delovala družba v obravnavani državi. Tako smo lahko spoznali tudi vidik turizma in turista, ki je lahko viden in razlagan skozi različne definicije. V tej primerjavi smo se osredotočili na turizem, kot način organiziranosti preživljanja prostega časa in propagandnega orodja v rokah režima.

Fašistična Italija

Značilnost fašistične Italije je v tem, da jo zaznamuje vodenje le enega vodje. Mussolini je ustanovil in vodil Nacionalno fašistično stranko. Bil je italijanski fašistični diktator od marca 1922 do njegove odpovedi leta 1943 ter "Duce" od ustanovitve italijanskega borilnega obrata leta 1919 do njegove usmrtitve leta 1945 s strani italijanskih partizanov. Kot diktator Italije in ustanovitelj fašizma je Mussolini navdihnil in podprl mednarodno širjenje fašističnih gibanj v medvojnem obdobju.

Kako večobrazen je lahko totalitaren režim kaže to, da je bil Mussolini sprva socialistični politik in novinar pri časopisu Avanti! Leta 1912 je postal član nacionalnega direktorata Italijanske socialistične stranke (PSI), vendar je bil iz nje izključen, zaradi zagovarjanja vojaškega posredovanja v prvi svetovni vojni, v nasprotju s stališčem stranke o nevtralnosti. Mussolini je obsodil PSI, svoja stališča osredotočil na italijanski nacionalizem namesto na socializem in kasneje ustanovil fašistično gibanje, ki je nasprotovalo egalitarizmu in razrednemu spopadu. Namesto tega se je zavzelo za "revolucionarni nacionalizem", ki presega razredne meje. 31. marca 1922, po Pohodu na Rim (28. – 30. oktobra), je kralj Victor Emmanuel III Mussolinija imenoval za premierja in s tem najmlajšega posameznika, ki je do takrat opravljal to funkcijo. Potem ko so s svojo tajno policijo odstranili vse politično nasprotovanje in prepovedali delavske stavke, so Mussolini in njegovi privrženci utrdili oblast z vrsto zakonov, ki so narod spremenili v enopartijsko diktaturo. V petih letih je Mussolini z legalnimi in nezakonitimi sredstvi vzpostavil diktatorsko oblast in si prizadeval ustvariti totalitarno državo.

Italijanski fašizem

Fašizem je niz ideologij in praks, ki si prizadevajo opredeliti narod, ki ga definirajo, izključno z biološkimi, kulturnimi in zgodovinskimi termini. Drugi dejavniki lojalnosti niso toliko pomembni za ustvarjanje mobilizacije narodne skupnosti. Fašistični nacionalizem je reakcionaren, saj vključuje sovražnost do socializma in feminizma, ki na prvem mestu izpostavljata družbeni razred in družbeni spol. Za fašizem je prvi narod (nacija). Zato fašizem smatramo kot gibanje skrajne desnice. Fašizem je tudi gibanje radikalne desnice, saj je poraz socializma in feminizma z mobilizacijo naroda odvisen od prihoda na oblast nove elite, ki deluje v imenu ljudi, in jo vodi karizmatični vodja in množična, militarizirana stranka. Fašisti so usmerjeni h konservatizmu, vendar strmijo k prevladi nad konservativnimi interesi (družina, lastnina, vera, univerze ...) saj štejejo, da je potreba po konservativnih načelih v interesu naroda (nacije). Fašistični radikalizem

izhaja tudi iz želje po pomirjanju nezadovoljstva delavskih in ženskih gibanj. Seveda vse dokler so ta nezadovoljstva v pomoč nacionalnim prioritetam. Interesi so usklajeni z njihovo integracijo in mobilizacijo znotraj korporativnega sistema. Dostop in rang posameznika v teh organizacijah je odvisen od njegovih nacionalnih, političnih in rasnih karakteristik. Vsi vidiki fašistične politike in države so prežeti z ultranacionalizmom (Passmore, 2002).

Turizem v italijanskem fašizmu

Ni dvoma, da je fašistična stranka in sam Benito Mussolini videl v organizaciji prostega časa nacije (Italijanov) močno orodje politične propagande, zlasti kot »fabrika odobravanj«. Namen je bil dvigovanje socialnega statusa delavca skupaj z njegovim fizičnim in intelektualnim razvojem. Pojavi se socialni turizem, ki je omogočal tudi manj premožnim, da so lahko koristili turistične dobrine, do takrat rezervirane le za peščico izbrancev. Fašizem, če je že ustvaril represivno državo, je potreboval na drugi strani mehanizme za mehčanje množic pri iskanju konsenza. Turizem in vrsta institucij, programov in zakonov, ki jih je fašistična Italija vpeljala, so bili del teh mehanizmov. Najbolj poznane so postale: L' Opera Nazionale Dopolavoro (OND), L' Opera Nazionale Balilla (ONB) – italijanska verzija Hitler Jugend, L' Ente Nazionale per l' incremento delle Industrie Turistiche (ENIT), »Sabato Fascista« ... (Agosteo in Sereno, 2007).

Glavna in najpomembnejša med njimi, prav pri organizaciji prostega časa, je bila OND (L'Opera Nazionale Dopolavoro). Pri preživljanju prostega časa je fašizem včlanjenim v to organizacijo nudil kar nekaj realnih bonitet. Med njimi recimo popuste pri kino in teatralnih vstopnicah, izlete na tako imenovanih »ljudskih vlakih«, družabni prostor, kjer si lahko balinal ali igral karte. Za poudariti pa je, da to ni bila direktno politična organizacija. Kljub temu, ali prav zaradi te njene apolitičnosti, je postala najboljšežnejša izmed vseh masovno organiziranih struktur v italijanskem fašizmu. Veliko bolj omejene so bile ugodnosti, ki so jih nudili svojim pripadnikom sindikati ali partija. Od teh so le otroci od revnih članov dobili kakšen paket ob priložnostih, kot je bila »Befana fascista« ali pa poletne kolonije, kot je bila »helioterapija« za utrditev zdravja otrok, katerih starši si niso mogli privoščiti pravih počitnic (Palla, 1993). Sistem je videl v turizmu na eni strani močno propagandno orodje v rokah režima, istočasno pa tudi zavezo, da mora država kot naddružbena institucija poskrbeti za vsa področja, kjer se lahko državljani razvija v zvestobi domovine.

Fašistični režim (Gran Consiglio del Fascismo) je bil eden prvih v Evropi (pred njim le Francija leta 1925), ki je že leta 1927 v tako imenovani »Carta del lavoro« v 16. členu določil pravico delavca, po enem letu dela, do plačanega dopusta (Carta del lavoro 1927). Šele leta 1948 so Združeni narodi objavili Deklaracijo o človekovih pravicah in v 24. členu zapisali: »Vsakdo ima pravico do počitka in prostega časa, vključno z razumno omejitvijo delovnih ur in pravico do periodično plačanega dopusta (OZN, 1948).«

Nacistična Nemčija

Tudi nacistično Nemčijo zaznamuje en sam vodja, Adolf Hitler. Ta je bil odlikovan med službovanjem v nemški vojski v prvi svetovni vojni. Leta 1919 se je pridružil Nemški delavski stranki (DAP), predhodnici nacistične stranke, in bil imenovan za vodjo nacistične stranke leta 1921. Leta 1923 je poskušal prevzeti vladno oblast v neuspelem državnem udaru v Münchnu in bil zaprt s petletno kaznijo. V zaporu je napisal svojo prvo knjigo, svoje avtobiografije in politični manifest Mein Kampf ("Moj boj"). Po svoji predčasni izpustitvi, decembra 1924, je Hitler pridobil ljudsko podporo z napadom na Versajsko pogodbo in s karizmatičnim govorništvom in nacistično propagando spodbujal germanizem, antisemitizem in protikomunizem.

Tretji rajh (nemško Drittes Reich) oz. Velikonemški rajh (nemško Großdeutsches Reich) je oznaka za nemško državo v času nacizma, med letoma 1933 in 1945. Ime se je v propagandi začelo uporabljati po vzponu Nationalsocialistične nemške delavske stranke, pod vodstvom Adolfa Hitlerja, na oblast (1933). Pogosto je obsojal mednarodni kapitalizem in komunizem kot del judovske zarote. V zgodovini pisju se je uveljavil kot sinonim za nacistično Nemčijo v obdobju od leta 1933 do kapitulacije Nemčije, maja 1945.

Nacizem

Nacionalsocializem (tudi nacionalni socializem in nacizem) se je sprva pojavil kot ideologija Nationalsocialistične nemške delavske stranke (NSDAP) pod vodstvom Adolfa Hitlerja v Nemčiji po prvi svetovni vojni. Kasneje je postal politični sistem Tretjega rajha in je to tudi ostal do konca druge svetovne vojne.

Zanj so bili značilni antisemitizem, ideologija krvi in zemlje (Blut-und-Boden), rasizem, nemški nacionalizem in antikomunizem. Njegov politični sistem opredeljuje program NSDAP z 20 točkami. Vodja nacionalsocialistične države je diktator in se imenuje Führer.

Nacizem je oblika fašizma, ki kot ideologija prezira liberalno demokracijo in parlamentarni sistem. Na njegov nastanek in razvoj so močno vplivala antikomunistična ideologija in poraz Nemčije v prvi svetovni vojni. V svoj fašistični »credo« je vključil antisemitizem, znanstveni rasizem in evgeniko (družbena filozofija, ki zagovarja izboljševanje človeških dednih lastnosti z različnimi oblikami posegov) in jih povezala s pan-germanizmom in teritorialno ekspanzijo s ciljem pridobiti več »Lebensrauma« (življenskega prostora) (Evans, 2008).

Turizem v nacizmu

23. junija 1933 je Adolf Hitler podpisal zakon o ustanovitvi nove organizacije v Nemčiji. Imenovala se je Reichov odbor za turizem. Ustanovljena je bila par mesecev po tem, ko je začel obratovati Dachau, tajna policija Gestapo, v času, ko so zažigali židovske in druge knjige, ko so sprejeli zakon o sterilizaciji in sindikati niso več obstajali. Javne službe in sodstvo so bili očiščeni »nearijcev«, druge politične stranke zatirane itd. V tej klimi grozodejstev je bil sprejet zakon o turizmu Reicha. Režim, ki je že bil spreten pri zastraševanju in brutalnosti kot orožju v boju za uresničitev svojih ciljev, je zdaj dodajal v svoj arzenal še »užitek«. Z raziskovanjem nacističnega turizma se je ukvarjalo bolj malo raziskovalcev, saj je bil v okviru nacistične Nemčije smatran bolj kot neka »mehka tema«, ki se ne mora kosati z vsemi ostalimi v kontekstu morilske diktature. Vendar pa lahko nekaj, kar je bilo nekoč smatrano za nepomembno, pove veliko več o preteklosti kot bi morda pričakovali (Semmens, 2005).

Nacistični režim turizma zagotovo ni dojemal kot neko postransko ali nepomembno temo. Videl ga je kot pomembno vejo gospodarstva, ki zahteva podporo in regulacijo s strani države na eni strani, z druge pa orodje, ki ponuja sredstva za izboljšanje politične agende režima. V očetnjavi bi pomagal ustvariti in poenotiti rasno očiščeno in močno patriotsko narodno skupnost, na mednarodni ravni pa bi pomagal pomiriti strahove o nacističnih namerah na svetovnem prizorišču. Najpomembnejši namen turizma je vsekakor bil, da bi v okviru svastike služil kot orodje za prepričevanje nemških državljanov in obiskovalcev iz tujine o normalizaciji življenja v Hitlerjevi Nemčiji. Tako turizem predstavlja politizacijo kulturnih praks režima in tudi pomen množične potrošnje in potrošniške kulture v Tretjem Reichu (Semmens, 2005).

Izbruh vojne 1. septembra 1939 ni povzročil konca turizma v Nemčiji, niti razpada turističnih organizacij. Sicer pa so bili mnogi hoteli in penzioni, zlasti tisti v bližini fronte, na hitro spremenjeni v vojaške bolnišnice. Nemška železnica je takoj določila prednost prevozu vojakov na fronto, ne pa turističnim potovanjem. Kljub vojni pa, vsaj na začetku, nacistični režim ni izdal nobene prepovedi za civilna potovanja. Množični mednarodni turizem je sicer bil sedaj stvar preteklosti, vendar obiskovalci iz zavezniških in nevtralnih držav so bili še vedno vidni v nekaterih hotelih in restavracijah. Prav zaradi prvih »blitzkriegskih« zmag so mnogi turistični operaterji ostali optimistični in verjeli v hiter konec sovražnosti. Spodbujalo jih je tudi dejstvo, da so domači gostje še vedno potovali. Ne samo zaradi razvedrila in užitka, zdaj so se jim pridružile tudi mase vojakov, ki so prečkale državo. Tudi vojak je bil dober turist. Plačeval je ogleda, kupoval vodnike in spominke ter pošiljal razglednice. V nacističnem režimu se je potovanje v prostem času nadaljevalo tudi med vojno (vsaj v zgodnji fazi). Predstavljalo je pomemben dejavnik pri ohranitvi morale pri vojnih prizadevanjih. Tako prelomnica za nemški turizem ni bil september 1939, ampak zima 1942/1943 (Stalingrad). Takrat so nacisti spoznali, da preveč Nemcev potuje in da zmaga ne bo prišla skozi koncesije potrošniških želja. Potrebne so postale omejitve, ampak kljub tem so se nekatere oblike potovanja nadaljevale skozi vso vojno (Semmens, 2005).

Zveza sovjetskih socialističnih republik

V kolikor za prva dva obravnavana primera lahko rečemo, da je bilo delovanje države zaznamovano le z enim vodjem, za naslednjega ne moremo. Ruska revolucija je skupna oznaka za vrsto revolucij v ruskem cesarstvu v letu 1917, ki so privedle do razpustitve caristične avtokracije in ustanovitve Ruske sovjetske federativne socialistične republike. Po prvi, februarjski revoluciji (marca po gregorijanskem koledarju) je bil cesar Nikolaj II. prisiljen odstopiti, stari režim pa je zamenjala začasna ruska vlada. V drugi, oktobrski revoluciji (novembra po gregorijanskem koledarju) je bila začasna vlada odstranjena in nadomeščena s komunistično vlado boljševikov.

Zveza sovjetskih socialističnih republik (ZSSR ali Sovjetska zveza) je bila formalna zveza (federacija) socialističnih republik, ki je obstajala od leta 1922 do leta 1991. Ime "sovjetska" je prevzela od že ustanovljenih "sovjetskih" republik na njenem ozemlju oz. ozemlju nekdanjega ruskega imperija, ki so imele za svoj "demokratični" temelj sovjete (svete) delavskih, kmečkih in vojaških deputatov (delegatov/odposlancev). Institucija "sovjetov" različnih ravni kot zakonodajnih organov je postala formalnopравни temelj legitimnosti oblasti v Sovjetski Rusiji oz. Sovjetski zvezi, sprva v obliki kongresov sovjetov, ki so jih volili nižji sovjeti, ti pa izvršilne odbore/komiteje sovjetov po upravnih in federalnih enotah, po "stalinski" ustavi, sprejeti leta 1936, pa se je z nesporednimi volitvami sovjetov vseh ravni ureditev približala parlamentarnemu sistemu, s to razliko, da je imela večino deputatov v njih edina dovoljena politična stranka, Komunistična partija Sovjetske zveze, ki je narekovala politično ureditev države in zagotavljala tudi njeno centralizirano upravljanje, kar se je odražalo v njeni asimetrični organiziranosti (za razliko od državnih organov), saj je bil njen centralni komite v Moskvi neposredno nadrejen tako republiškim centralnim komitejem na periferiji SZ kot tudi regionalnim partijskim organizacijam na ozemlju Ruske federacije.

Lenin je bil ustanovitelj Sovjetske zveze leta 1917 ter njen prvi voditelj od njene ustanovitve leta 1922 do svoje smrti leta 1924. Pod njegovo upravo je Sovjetska zveza postala enopartijska socialistična država, v kateri je vladal komunizem. Kot marksist je razvil varianto te komunistične ideologije, znane kot leninizem. Nasledil ga je Josef Stalin kot generalni sekretar Komunistične partije Sovjetske zveze (1922–1952) in kot premier (1941–1953). Sprva je predsedoval kolektivnemu vodstvu, kot »prvi med enakimi«, do 1930. Sedem let kasneje pa je postal de facto diktator. Pripomogel je k formalizaciji leninistične interpretacije marksizma kot marksizem-leninizem, medtem ko je njegova lastna politika znana kot stalinizem. Po smrti Stalina so se začele razmere le postopoma normalizirati. Po smrti Černenka je bilo nekaterim vplivnejšim možem v partiji dokončno jasno, da je v državi potrebna politična stabilizacija, zato so se oči obrnile k mlajšim članom politbiroja. Leta 1985 je generalni sekretar KP SZ postal Mihail Gorbačov. Partijo in sovjetsko gospodarstvo je

poskušal reformirati z uvedbo reform, ki so jih poimenovali glasnost, perestrojka (prenova) in uskorenje (pospešek). Cilj reform Gorbačova je bila postopna decentralizacija gospodarstva, izkoreninjenje korupcije ter postopna uvedba svobode tiska. Do teh ni prišlo. Leto 1989 je bilo prelomno in lahko rečemo, da je s tem letom tudi dokončno padel komunizem v Sovjetski zvezi. 1991 pa je ta tudi razpadla.

Sovjetski komunizem/socializem

Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ 2014):

- Komunizem: brezrazredna gospodarsko-družbena ureditev, ki temelji na podružbljenju proizvodnih sredstev, odpravi izkoriščanja in delitvi dobrin po potrebah.

Sovjetski komunizem je bil eden najbolj ambicioznih poskusov socialnega inženiringa, znanega zgodovini. Ko je oktobra 1917 prišel na oblast, je boljševiška stranka pod vodstvom Vladimirja Iliča Lenina poskušala spremeniti vse vidike ruske politike in družbe. Oboroženi z ideologijo marksizma, so začeli z velikim komunističnim eksperimentom, da bi zgradili družbo na bistveno drugačnih načelih od tistih, ki jih je človeštvo doslej poznalo. Ideologija je razglasila ukinitve zasebnega lastništva in zasebnih produkcijskih sredstev. Zavračala je rusko imperialno dediščino z dodelitvijo avtonomije mnogim narodom, ki sestavljajo ljudstvo. Zavračala je tudi tradicijo, ki so jo gojile zahodne države. Uvedla je neposredno moč delavskih mas in širjenje revolucije na vse konce zemlje. V praksi so seveda te ideale ublažile ostre realnosti poskušanja izgradnje socializma v sorazmerno zaostali in izolirani družbi. Komunizem je bil v Rusiji socialni eksperiment v najglobljem pomenu, saj je nepreverjena načela družbene organizacije uporabila ena skupina nad preostalim delom skupnosti. Dvainsedemdeset let je Sovjetska zveza poskušala ustvariti alternativni družbeni red tistemu, ki je prevladoval na Zahodu. V tem primeru je bila ustanovljena neusklajena družba, ki je zavračala politično svobodo, podjetnost in svobodno razmišljanje (Sakwa, 1993).

Turizem v sovjetskem komunizmu

Sovjetski režim pod Stalinovim vodstvom ni naredil veliko, da bi svojim državljanom dal boljše življenje, vsaj kar se tiče boljših pogojev bivanja in zagotavljanja večjih potrošniških dobrin. Zavedal pa se je družbenega nezadovoljstva in povečanih pričakovanj, zlasti po koncu vojne. Večjo pozornost potrebam družbe lahko pripisujemo šele Hruščevemu obdobju. Konkurenca med vzhodom in zahodom je bila več kot samo dirka v oborožitvi. Pomenila je v nekem smislu natečaj, v katerem bi državljanom zagotovili dobro (boljše) življenje. Promocija domačega turizma je bil eden od načinov opozarjanja državljanov o koristih življenja v komunističnem (socialističnem) sistemu ali »raju«. Propaganda je poudarjala zdravilne in neokrnjene aspekte Sovjetske turistične destinacije v nasprotju z umazanimi in degradiranimi mesti na zahodu. Bivanje in življenje na zahodu je nevarno za zdravje. V Sovjetski zvezi je bolj zdravo kot kjer koli drugje (Gorsuch, 2003). Turizem je bil viden bolj kot sredstvo za krepitev sovjetske identitete. Moskva je vedno dajala veliko pozornost patriotskemu izobraževanju, kjer je turizem imel tudi pomembno vlogo. Državljanu je bilo jasno sporočeno, da samo znotraj meja domovine se lahko zares sprosti in le znotraj teh meja bo vedno dobil toplo dobrodošlico (Gorsuch, 2003).

V Sovjetski zvezi lahko vidimo, da na tem področju imamo dva pristopa, enega stalinističnega, drugega bolj orientiranega na potrebe družbe v post stalinističnem obdobju. V vsakem primeru je bil turizem le propagandno orodje v rokah vladajočega režima.

Socialistična federativna republika Jugoslavija

Socialistična federativna republika Jugoslavija, s kratico SFRJ ali na kratko Jugoslavija, je bila država na Balkanskem polotoku, ki je obstajala med letoma 1963 in 1992. Pod imenom Demokratična federativna Jugoslavija se je oblikovala po 2. svetovni vojni iz ozemlja predvojne Kraljevine Jugoslavije, nakar je leta 1945 spremenila ime v Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ) in leta 1963 v dokončno ime SFRJ. Sestavljalo jo je šest socialističnih republik (dotlej Ljudskih republik) in dve avtonomni pokrajini (SR Slovenija, SR Hrvaška, SR Srbija (ki je imela v sestavi avtonomni pokrajini Vojvodino in Kosovo), SR Bosna in Hercegovina, SR Črna Gora in SR Makedonija).

Najbolj prepoznavno ime SFRJ je bil Josip Broz Tito, ki je bil jugoslovanski komunistični revolucionar in državnik, opravljal je različne službe in zasedal najvišje položaje od leta 1943 do svoje smrti leta 1980. Bil je tudi predsednik Socialistične federativne republike Jugoslavije od 14. januarja 1953 do svoje smrti 4. maja 1980.

Jugoslovanski komunizem

Tudi v Jugoslaviji, kot v vseh komunističnih državah, se je vladajoča elita obnašala, kot da bo na oblasti za vedno in seveda, da bodo lahko odločali o vsaki stvari v družbi. Tako so ustvarili sistem, ki je temeljil na totalitarizmu. Jugoslovanski komunisti so v začetku sledili sovjetskemu modelu s strogo centralizirano državo, v celoti vodeno in nadzirano od partije. Po prelomu s Stalinom je Jugoslavija začela delovati bolj pluralistično, zlasti na področju spoštovanja gospodarstva in dodeljevanja določenih omejenih svoboščin. Vse v mejah, da ne bi ogrozilo nesporne oblasti partije. Pojavi se edinstven svetovni eksperiment, na marksizmu temelječe tako imenovano »samoupravljanje«. Seveda tabu tem in nedotakljivih področij je bilo, kot se za totalitarni režim spodobi, še vedno veliko (Dyker in

Vejvoda, 2014). Zaradi jasnosti v spreminjanju sistema lahko zgodovino jugoslovanskega samoupravljanja razdelimo na tri različna obdobja (Jakovljević, 2016, 11-13):

- Prvo obdobje (1949–1963) se je začelo z Navodilom za oblikovanje in delovanje delavskih svetov v državnih industrijskih podjetjih (»Uputstvo za ustanavljanje i rad radničkih saveta državnih gospodarskih podjetij«). To začetno fazo samoupravljanja, ki je bila notificirana v ustavi iz leta 1953, so zaznamovali poskusi odmika od sovjetskega modela »ukaznega« gospodarstva, ki se je vzpostavilo v obdobju tesne povezanosti Jugoslavije z ZSSR (1945–1948).
- Drugo obdobje (1963–1974) se je začelo z novo ustavo, dve leti pozneje pa je sledila obsežna gospodarska reforma. Glavni cilj te reforme je bil oživitev gospodarstva. Z ustavo iz leta 1963 so bili odpravljeni zadnji ostanki centraliziranega gospodarskega načrtovanja, vključno z regulacijo cen in dohodkov. Dobro kot tudi slabe strani tržnega gospodarstva so se skoraj takoj pokazale. Povečala se je industrijska rast in prav tako se je povečala tudi poraba in inflacija.
- Tretje obdobje (1974–1989) se je začelo z ustavnimi spremembami iz leta 1971 in bilo zadnja temeljita organizacijska prenova jugoslovanske družbe, ki so sprožile povečanje federalizma v Jugoslaviji z dajanjem več suverenih pravic republikam. Na najosnovnejši ravni pa je ustava spremenila status delavstva z zamenjavo samoupravljanja z novim pravnim izrazom: združeno delo. Cilj je bil preoblikovati politično ekonomijo države, a so žal mednacionalna trenja to preobrazbo postavila na sekundarno raven.

Turizem v jugoslovanskem komunizmu/socializmu

Titova Jugoslavija je kot turistična država organizirala poletne taborne, socialni turizem in delavne brigade za mlade. Vse z namenom zgodbe o zdravem in srečnem delavcu in za spodbujanje načela »bratstva in enotnosti«. Na ta način so izkoristili počitnice in turizem za ustvarjanje nove jugoslovanske zavesti in preseganje nacionalnih, političnih in verskih razlik, ki so se zlasti pokazale med drugo svetovno vojno. Jugoslavija je imela načrt preobraziti delavca v turista še preden je turizem bil priznan kot sektor vreden naložbe (Rangus in Kurež, 2014).

Po drugi svetovni vojni je Jugoslavija postala izbrana destinacija tudi za mnoge iskalce idealnega političnega sistema. Čeprav bi v takratnem obdobju politične motivacije stežka označili kot motiv za turistično potovanje v določeno državo. Nič nenavadnega ni bilo, da so tudi mladi demokrati in revolucionarji prav iz istih vzgibov potovali v Združene države, Francijo ali Sovjetsko zvezo. Jugoslavija kot svojevrsten eksperiment samoupravljanja ni bila nobena izjema tudi v tem pogledu (Rangus in Kurež, 2014).

Turizem v Titovi Jugoslaviji je služil bolj ali manj potrebam režima v preseganju notranjih trenj različnih narodnosti, pa tudi kot propaganda v tujini o neki vrsti raja na zemlji.

Z gotovostjo lahko trdimo, da je poleg ideološke in propagandne vrednosti režim v turizmu videl tudi nedvomno ekonomsko korist, zlasti v njegovi multiplikativni vrednosti prihodkov. Omeniti je potrebno tudi pridobivanje konvertibilnih tujih denarnih valut, ki so bile za takratne čase še kako pomembne za državo kot je bila Jugoslavija.

Ugotovitve

Že v časih, ko turizem ni bil tako masovni pojav kot je to danes, so obravnavani režimi turizmu namenjali zelo veliko pozornost. Potekalo je načrtovanje, vodenje in tudi nadzor področja. Nedvomno je turizem pomenil pomemben segment ali celo orodje oblasti pri doseganju svojih ekonomskih, zlasti pa ideoloških in propagandnih ciljev.

Sklepna misel

Vsak totalitarni režim se razvije na podlagi volje množic in kot tak je tudi njegov obstoj odvisen od naravne nestalnosti množice. Zelo hitro tone v pozabo, ko se usmeritve množic spremenijo, ko mu niso več naklonjene. Kot tak je potem logično, da se vsak tak režim še predobro zaveda svoje minljivosti. V bistvu je samo vprašanje časa, kdaj bo implodiral in se sesul. Zaveda se, da mu je največja grožnja obstoja ravno grožnja iz vrst množic, njih mobilizacija ali bržkone, že njihova nepodpora. Notranji sovražnik. Tako se je organiziral na vseh področjih delovanja družbe; družina, vzgoja, ekonomija, varnost, vera, propaganda, identifikacija zunanjega sovražnika ... Sistemi se tudi hitro učijo eden od drugega. Tako da »modus operandi« enega kaj hitro postane teorija in praksa drugega.

Verjetno najlepši opis tega prilagajanja da Indro Montanelli: »Nekega dne sem bil pozvan v »Palazzo Venezia«, pisalo se je leto 1932 in imel sem 23 let, ker me Duce hoče videti. Bil sem vzhičen, vstopil sem in se postavil mirno v pozdrav, in Duce, ki se je delal da nekaj piše, me je pustil tako čakati kakih petnajst minut in nato pravi: "Sem prebral vaš članek o rasizmu (napisal sem članek proti rasizmu). Bravo, vsaka čast. Rasizem je stvar za blondince (ni opazil, da sem blond), kar tako nadaljujte. Čez šest let je naredil in sprejel rasistične zakone. Zato ker to je bil Mussolini, rekel je nekaj, a naredil drugo, glede na veter trenutka. Ni ustvarjal vetra, temveč mu je kot dober Italijan sledil.« (Montanelli, n.d.).

Lahko trdimo, da totalitarizmi niso izbirčni pri izboru sredstev za doseg cilja; doseči in obdržati oblast. Leta 2011 je slovenski ustavni sodnik Jan Zobec v pritrtilnem ločenem mnenju o odločbi Ustavnega sodišča Republike Slovenije zapisal (Ustavno sodišče, 2011): "Z ustavnega vidika so totalitarizmi docela brezbarvni in enodimenzionalni. Povsem nepomembno je, za kakšnega se kateri od njih razglašajo